

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในมหาเวทลลสูตร เพื่อศึกษาหลักการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน และเพื่อศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการการเจริญวิปัสสนาในมหาเวทลลสูตร โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส และเอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียง บรรยาย ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ สรุปผลการศึกษา ได้ตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

มหาเวทลลสูตร หมายถึง พระสูตรที่ว่าด้วยการสนทนาธรรมที่ทำให้เกิดปัญญา สูตรใหญ่ ขึ้นนี้ตั้งตามสาระสำคัญของพระสูตร ที่ชื่อว่าสูตรใหญ่เพราะมีเนื้อหาสาระกว้างขวางกว่าจุฬเวทลลสูตร คำว่า เวทลลละ เป็นชื่อรูปแบบของพระพุทธพจน์รูปแบบ ๑ ในจำนวน ๙ รูปแบบที่เรียกว่า นวัคคัสตฤตศาสน์ พระสูตรทั้งสองนี้เป็นตัวอย่างของพระพุทธพจน์รูปแบบนี้ รูปแบบของมหาเวทลลสูตร เป็นแบบบรรยายโวหารแบบถาม-ตอบ มีอุปมาอุปมัยประกอบ โดยมีพระมหากาโฏฐิกะ เป็นผู้ทูลถามข้อธรรมเกี่ยวกับคำถาม และพระสารีบุตรเป็นผู้ตอบปัญหา และบรรยายขยายความหลักธรรมอย่างชัดเจน ตามหลักการสอน พร้อมทั้งยกอุปมาอุปมัย เช่น เรื่องเรื่องที่ท่านถามมี ๖ เรื่อง คือ

๑. เรื่องปัญหากับวิญญาน พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหากาโฏฐิตะ เช่น บุคคล มีปัญญา รู้ชัดอะไร รู้ชัดว่านี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่าบุคคลมีปัญญา ธรรมชาติที่รู้แจ้ง ๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่าวิญญาน รู้แจ้งอะไร รู้แจ้งว่า นี้สุข นี้ทุกข์ นี้มิใช่ทุกข์มิใช่สุข ธรรมชาติด้อมรู้แจ้ง ๆ เพราะฉะนั้น จึงตรัสว่าวิญญาน ปัญญาและวิญญาน ธรรม ๒ ประการ นี้ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ไม่อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกันได้ เพราะปัญญารู้ชัดสิ่งใด วิญญานก็รู้แจ้งสิ่งนั้น วิญญานรู้แจ้งสิ่งใด ปัญญาก็รู้ชัดสิ่งนั้น ฉะนั้นธรรม ๒ ประการนี้จึงปะปนกันไม่แยกจากกัน ไม่อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่อันต่างกันได้

๒. เรื่องเวทนา สัญญา และวิญญาณ พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหาโกณฑัญญะ เช่น เวทนา รู้อะไร รู้สุขบ้าง รู้ทุกข์บ้าง รู้สิ่งที่มีใช้ทุกข์มีใช้สุขบ้าง ธรรมชาติย่อมรู้ ๆ ฉะนั้น จึงตรัสว่าเวทนา ธรรมชาติที่จำ ๆ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า สัญญาจำอะไร จำสี่เขียวบ้าง จำสี่เหลืองบ้าง จำสีแดงบ้าง จำสีขาวบ้าง ธรรมชาติย่อมจำ ๆ ฉะนั้นจึงตรัสว่า สัญญา เวทนา สัญญา และวิญญาณ ธรรม ๓ ประการ นี้ปะปนกัน ไม่แยกจากกัน ไม่อาจแยกออกแล้ว บัญญัติหน้าที่ต่างกันได้ เพราะเวทนายรู้สิ่งใด สัญญาก็จำสิ่งนั้น สัญญาจำสิ่งใด วิญญาณก็รู้แจ้งสิ่งนั้น ฉะนั้น ธรรม ๓ ประการ นี้จึงปะปนกันไม่แยกจากกัน ไม่อาจแยกออกแล้วบัญญัติหน้าที่ต่างกันได้

๓. เรื่องปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหาโกณฑัญญะ เช่น ธรรม ๒ ประการ คือความได้สดับแต่บุคคลอื่น ๑ ความทำในใจโดยแยกกาย ๑ เป็นปัจจัย เพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ ธรรม ๒ ประการ นี้แลเป็นปัจจัยเมื่อความเกิดขึ้นแห่ง สัมมาทิฐิ.

๔. เรื่องภพ และฉาน พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหาโกณฑัญญะ เช่น ปฐมฌานละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เข้าปฐมฌาน ละกามฉันทได้แล้ว ละพยาบาทได้แล้ว ละถีนมิทธะได้แล้ว ละอุทธัจจกุกกุจจะได้แล้ว ละวิจิกิจฉา ได้ แล้ว มีวิตก ๑ วิจารณ์ ๑ ปีติ ๑ สุข ๑ เอกัคคตา ๑ เป็นไปอยู่ ปฐมฌานละองค์ ๕ ประกอบด้วย องค์ ๕ อย่างนี้

๕. เรื่องอินทรีย์ ๕ พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหาโกณฑัญญะ เช่น อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือจักขุนทรีย์ ๑ โสณินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ มีวิสัยต่างกันมีโคจรต่างกันไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน เมื่ออินทรีย์ ๕ เหล่านี้ มีวิสัยต่างกันมีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกันมีใจเป็นที่อาศัยใจย่อมรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทรีย์เหล่านั้น

๖. เรื่องปัจจัยแห่งเจโตวิมุตติ พระสารีบุตร ได้ตอบคำถามท่านพระมหาโกณฑัญญะ เช่น ปัจจัยแห่งสมาบัติที่เป็นเจโตวิมุตติอันไม่มีนิमित มี ๒ อย่างคือ การไม่มนสิการถึงนิमितทั้งปวง ๑ การมนสิการถึงนิพพานธาตุอันไม่มีนิमित ๑ ปัจจัยแห่งสมาบัติที่เป็นเจโตวิมุตติอัน ไม่มีนิमित

หลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน จากการศึกษาพบว่า มรรค ผล และพระนิพพาน เป็นเป้าหมายสูงสุดที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ จัดเป็นมรดกธรรมของพระพุทธองค์ เมื่อกล่าวโดยหลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพานนั้น คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิด

วิปัสสนาปัญญา มีหลักการปฏิบัติ ๒ แบบ คือ สมถยานิกะ และ วิปัสสนายานิกะ แบบที่ ๑ เรียกว่า สมถยานิกะ คือ การทำสมาธิให้เกิดขึ้นเสียก่อน จนมีวสี ๕ อย่างคล่องแคล่วแล้วจึงถอนจิตออกจากสมาธิ ทำวิปัสสนาต่อไปได้โดยยกเอาองค์ฌานที่ปรากฏชัดที่สุดมาพิจารณา โดยความเป็นพระไตรลักษณ์ แบบที่ ๒ เรียกว่า วิปัสสนายานิกะ คือ ปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ๆ โดยไม่มีสมถะเข้ามาเจือปน โดยอาศัยขณิกสมาธิที่มีอยู่เฉพาะอารมณ์หนึ่ง ๆ เท่านั้น ขณิกสมาธิเป็นสมาธิที่เกิดชั่วขณะ เมื่อกำหนดรู้สภาวะธรรม(รูปนาม)อยู่ ย่อมปรากฏขึ้นเมื่อจิตตั้งมั่นในอารมณ์ปัจจุบันที่เป็นรูปนามอย่างต่อเนื่อง ปราศจากนิรวรณ ในขณะทีอินทรีย์ ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา มีกำลังสม่ำเสมอ

การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน การปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์ ทั้งปวง แม้จะมีข้อความที่แสดงเกี่ยวกับผู้พึงธรรมจบแล้ว บรรลุความสิ้นไปแห่งทุกข์ เข้าถึงความเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่พระโสดาบันเป็นต้นไป แต่เมื่อศึกษาโดยรายละเอียดแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีพระอรหันต์ระดับใดเลย ที่มีได้เจริญสติปัฏฐาน ๔ อย่างใดอย่างหนึ่ง การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนา ต้องบรรลุได้ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ทางสายเดียวนี้เท่านั้น เพราะวิปัสสนาญาณและมรรคญาณเป็นปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิต เมื่อจิตระลึกรู้สภาวะธรรมล้วน ๆ และมีสมาธิตั้งมั่นอยู่ในสภาวะธรรม ปัญญาที่เกิดร่วมกับสติและสมาธิ ย่อมจะพัฒนาแก้กัถาขึ้นตามลำดับ ปัญญาดังกล่าว เรียกว่า ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิต พระอรหันต์บุคคลทั้งหมด บรรลุธรรมได้ด้วยการเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า จะทรงแสดงโพธิปักขิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ คือ เกื้อกูลแก่การตรัสรู้, ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค ทำให้แจ้งอริยสัจ ๔ บรรลุมรรคผลนิพพาน มีมากถึง ๓๗ ประการ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมงคล ๘ เมื่อก้าวโดยหลักปฏิบัติแล้ว พบว่า สติปัฏฐาน เป็นหลักในโพธิปักขิยธรรม ธรรมหมวดอื่นมีสัมมปธานเป็นต้น เป็นองค์ประกอบหนุนให้การเจริญสติดำเนินไปโดยสะดวกและรวดเร็ว หลังจากนั้น ปัญญาที่เกิดร่วมกับสติ จะพัฒนาขึ้นตามลำดับญาณจนกระทั่งบรรลุมรรคญาณและผลญาณในที่สุด

จากการศึกษาหลักธรรมในมหาเวทลลสสูตร สรุปหลักธรรมได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มหลักธรรมที่เป็นผล คือ ปัญญาและวิญญูญาณ ที่รู้อริยสัจ ๔
๒. กลุ่มที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา คือ เวทนา และการควบคุมอินทรีย์
๓. กลุ่มที่เป็นอารมณ์สมถ คือ การปฏิบัติสมถะจนเกิดองค์ฌาน แล้วอาศัยฌานบรรลุ แบบสมถยานิกะ บรรลุเป็นเจโตวิมุตติ

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาโดยละเอียดในกลุ่มที่ ๓ คือ แนวการปฏิบัติ แบบสมถยานิกะ แปลว่า ผู้มีสมถะเป็นยาน คือบำเพ็ญสมถะจนได้ฌานก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนา สมถยานิกะ คือ การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยการปฏิบัติสมถะคือ การอบรม จิตให้เกิดสมาธิ ๒ ประการ คือ อุปจารสมาธิ สมาธิเข้าใกล้เฉียดองค์ฌาน และ อัปปนาสมาธิ สมาธิ แนบแน่นอยู่กับองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา เมื่อเกิดวสีภาวะทั้ง ๕ แล้ว พระโยคีบุคคลก็ย่อมสามารถยกจิตออกจากองค์ฌาน พิจารณาองค์ฌาน โดยความเป็นขั้น ๕ ได้แก่ รูป - นาม คัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ อธิบายความหมายว่า (เบื้องต้น) จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว ไม่ซ่านสาย มีสมาธิเกิดขึ้น ด้วยอำนาจเนกขัมมะ (ความคิดสลัดออกก ไม่โลภ ไม่พัวพันในกาม) กิติ ด้วยอำนาจจพยาบาท (คิดเมตตา) อาโลกสัญญา (ทำใจนึกถึงแสงสว่าง ไม่ให้วังเหงา) อวิกเขปะ (ความไม่ฟุ้งซ่านปราศจากอุทธัจจะ) ธรรมวัตถาน (การกำหนดข้อธรรม ซึ่งทำให้ไม่มีวิจิกิจฉา) ญาณ (ความรู้) ปราโมทย์ (ความแช่มชื่นใจ) กิติ ด้วยอำนาจปฐมฌาน ทุตติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ด้วยอำนาจอากาศาสนัญญายตนสมาบัติ วิญญูณัญญายตนสมาบัติ อาภิญ - จัญญายตนสมาบัติ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ กิติ ด้วยอำนาจจสิณ ๑๐ กิติ อนุสติ ๑๐ อสุภะ ๑๐ หรือ วิธีปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับอานาปานสติ ๓๒ รายการ กิติ ไม่ว่าจะอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม (ครั้งแล้ว) เกิดปัญญามองเห็นแจ้งซึ่งธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วในสมาธินั้น ๆ ว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา อย่างนี้เรียกว่า สมถะมาก่อน วิปัสสนาภายหลัง คือเป็น สมถปุพพ พังคมวิปัสสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำข้อมูลไปใช้

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเนื้อหาหลักธรรมในมหาเวทลสูตรเท่านั้น ผู้ต้องการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการอ้างอิง ควรศึกษาเนื้อหาหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม คือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ เพิ่มเติมด้วย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ พึงศึกษาเรื่องต่อไปนี้เป็น

๑) ศึกษาและเปรียบเทียบการเจริญวิปัสสนาภาวนาในมหาเวทลสูตรกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปัจจุบัน

๒) ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระสูตรอื่น ๆ

๓) การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องเจตวิมุตติที่จะส่งผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา